

**ABDÜLHAK HAMİT'İN MAKBER MUKADDİME'Sİ İLE
FAİK ALİ'NİN FANİ TESELLİLER HASBİHAL'İNE MUKAYESELİ BİR
BAKIŞ¹**

Kabul Tarihi: 10.03.2016

Yayın Tarihi: 13.04.2016

Feyza İSLAMOĞLU²

Öz

Faik Ali Ozansoy edebiyat ve sanat alanında oldukça zengin bir aile çevresine sahiptir. Bu nedenle vermiş olduğu eserlerinde bu çevresinin izlerinin varlığı tartışma konusu olmuştur. Bununla beraber Faik Ali'nin edebî yaşantısında büyük ölçüde etkilendiğini ifade ettiği Abdülhak Hamit Tarhan'la etkileşimi birçok edebiyat bilimcinin de dikkatlerini çekmiştir. Bu çalışmada şairlerin bu etkileşiminin boyutunun kavranabilmesi için tespit edilmiş olan iki metin *Fani Teselliler* "Hasbihal" ve *Makber* "Mukaddime"si içerik ve üslup bağlamındaki benzerlikleri ile ele alınmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Faik Ali'nin Abdülhak Hamid'den ne boyutta etkilendiğini tespit etmek ve şairlerin söylemlerinin hangi noktada özgünleştiğini saptamaktır.

Anahtar Kelimeler: Faik Ali Ozansoy, Abdülhak Hamid Tarhan, Makber, Fani Teselliler.

**A COMPARATIVE VIEW TO ABDÜLHAK HAMİT'S INTRODUCTION OF MAKBER
AND FAİK ALİ'S INTRODUCTION OF FANİ TESELLİLER**

Abstract

Faik Ali Ozansoy had a family that is quite substantial about literature and art. That is why existence of affections of these neighbourhood is a subject of argument. In addition to this interaction of Faik Ali Ozansoy with Abdülhak Hamit Tarhan that Faik Ali himself stated this interaction in his literal life majorly attracted notice of many authority of literature. In this study in order to comprehend the dimension of the poets' interaction, it is approached the "Hasbihal" of *Fani Teselliler* written by Faik Ali and "Mukaddime" of *Makber* written by Abdülhak Hamit together with similarities and discrepancies in the context of content and wording.

Aim of the study is confirming the dimension of Faik Ali's interaction with Abdülhak Hamit and appointing theoriginal discourses of poets different from each other.

KeyWords: Faik Ali Ozansoy, Abdülhak Hamid Tarhan, Makber, Fani Teselliler.

Giriş

Edebiyatçı ve şair bir aileden gelen Faik Ali Ozansoy, 1876'da Diyarbakır'da dünyaya gelmiştir. Said Paşa'nın küçük oğlu, Süleyman Nazif'in kardeşidir. Belli bir dönemle sınırlı kalmayan edebî yaşantısında çok yönlü eserler vermiştir. Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati dönemi şairlerinden kabul edilen Faik Ali, döneminde çok fazla dikkat çeken

¹ Bu yazı, Said Paşa ve Süleyman Nazif Sempozyumu (26-27 Mart 2015 Diyarbakır)'unda sunulan tebliğin genişletilmiş hâlidir.

² Araştırma Görevlisi, Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, feyzaislamoglu@gmail.com

şairlerden olmamıştır. Bununla birlikte kimi metinleri sayesinde kendi tabiri ile ‘unutulmama hakkını’ kullanmıştır.³

Mehmet Kaplan, Alaattin Karaca, İnci Enginün, Sami Banarlı gibi edebiyat bilimcilerinin de ifade ettiği üzere, Faik Ali, etkileşim noktasında aile fertleri kadar ‘Şair-i Azam’ olarak bilinen Abdülhak Hamid’i de örnek almıştır.⁴ Hamid’in Tanpınar’ın ifadesi ile Türk şiirinde büyük ürperme meydana getiren poetikası⁵ Faik Ali’yi de etkilemiştir. Bu etkileşimin somut örneklerinden olan Faik Ali’nin 1908 yılında basılan ilk şiir kitabı *Fani Teselliler*’in önsözü – Hasbihâl – Hamid’in *Makber* mukaddimesi ile benzerlikler ve paralellikler barındıran manzum metin için yazılmış mensur bir metindir. Benzerliğin daha da ötesinde, Fani Teselliler’in *Hasbihal*’inin içerik ve üslup bakımından ikinci bir ‘*Makber Mukaddimesi*’ olarak değerlendirilebileceği ifade edilmiştir.⁶

Raşit Koç 2005 yılında yapmış olduğu bir çalışmada Faik Ali’nin şiirlerini genel olarak incelemiş ve Hamid’e olan hayranlığından, hatta bunu kimi eserlerinde doğrudan Hamid’e ithafen şiirler ve beyitlerle dile getirdiğinden bahsetmiştir.⁷ Örneğin *Hasbihal*, *Neşait-i Garam*, *Tabiat*, *Kâinata Karşı*, *Hafayâ-yı Leyâl*, *Dicle*, *Elhân-ı Perişan*, *Elhân-ı Fenâ* başlıklarını taşıyan 8 bölümden oluşan Fani Teselliler kitabındaki ‘*Tabiat*’ başlıklı bölüme Hamid’i kastederek şu sözlerle başlaması onun Hamid hayranlığını açıklar niteliktedir:

Tabiat o ne fevkalade şairdir ki bütün ânları da şuarâdanzuhûr eder;

O ne büyük hâliktir ki mâhlukâtı da iktidar-ı halk ile minhalık.⁸

Faik Ali’nin Fani Teselliler kitabında Hamid’e ithafen yazdığı şiirlerinin yanı sıra, 1922 yılında doğrudan Hamid’e yazdığı *Şâir-i Azama Mektup*⁹ adlı eseri şairin bu bağlılığını ve ilhamını gizlemeyişinin belgeleridir. Raşit Koç bu eseri, *Fâik Ali’nin Abdülhak Hamid’e hayranlığının ve bağlılığının bir vesikası*¹⁰ olarak değerlendirir.

Veriler ışığında oluşumu incelenecek olan bu iki metin- *Makber Mukaddimesi* ve Fani Teselliler *Hasbihal*’i- karşılaştırmalı edebiyat bilimi yöntemlerinden ‘metne dayalı inceleme yöntemi’ ile incelenecektir. Faik Ali’de Abdülhak Hamid’in izlerini ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışma, metinler arasındaki farklılıklardan hareketle ise şairlerin ayırt edici yönlerine ışık tutmayı amaçlamaktadır.

1. Mukaddimelerin İçeriği Bağlamında İnceleme

³ Faik Ali Ozansoy, **Fani Teselliler** adlı eserinin ‘*Hasbihal*’inde onun da unutulmamaya hakkı olduğunu ve *Hasbihal*’ini yazma sebeplerinden birisinin de bu olduğunu ifade etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. s.16.

⁴ Faik Ali mistik denilecek bir şekilde kâinata yayılan ve onda sevgilisinin hayalini gören duyuş tarzını muhtemeldir ki hayran olduğu Hamid’den almıştır. Bkz. Mehmet Kaplan, **Şiir Tahlilleri 1**, Dergah Yay., İstanbul 2011, s.132.

⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergah Yay., İstanbul 2014, s.495.

⁶ Bkz. Alaattin Karaca, **Faik Ali Ozansoy, Serveti Fünun Edebiyatı (Koor. İsmail Parlatur)**, Akçağ Yay., Ankara 2011, s.281.

⁷ Bkz. Raşit Koç, “*Fâik Ali Ozansoy’un Şiirlerinin Tematik Olarak İncelenmesi*” *TurkishStudies* 5/2 2010, s.1241-1278.

⁸ Faik Ali Ozansoy, **Fani Teselliler**, İstanbul 1908, s.53.

⁹ Fâik Ali Ozansoy, **Şâir-i Azama Mektup**, İstanbul 1923.

¹⁰ Raşit Koç, “*Fâik Ali Ozansoy’un Şiirlerinin Tematik Olarak İncelenmesi*” *TurkishStudies* 5/2 2010, s.1248.

Abdülhak Hamid, verem hastalığına yakalanmış eşi Fatma Hanım'ın ölümü üzerine kırk gün gibi kısa bir sürede yazdığı¹¹ *Makber* şiirinde, yaşadığı bu elem olaydan hareketle mezar temini ve dolayısı ile ölüm konusunu işler. Şiire getirdiği şekil ve muhteva yenilikleri ile bilinen Hamid, sosyal meselelerden ziyade ferdi konuları işlediği şairlik yaşamında bir hikâyesi olan *Makber* şiiri ile Türk şiirini oldukça derinden etkiler. Tanpınar onun bu şiiri hakkında *Hamid için Makber bir had gibidir. Bir türlü onun ötesine geçemez.*¹² yorumunu yapar. En az şiir metni kadar önemli olan *Mukaddime* ise, aynı şekilde Türk şiirindeki kırılma noktalarındandır.¹³ Manzum bir anlatım tarzının yer aldığı bu mensur metin, Hamid'in okurlarla bir nevi dertleşmesi olarak değerlendirilebilir. Çünkü mukaddimeler tür olarak her şeyden önce şairin ya da yazarın okura bir adım daha yaklaştığı, onlarla karşılıklı konuşurcasına yazdığı metinlerdir.

Hamid'i edebî yaşantısına yol gösterici olarak benimsemiş olan Faik Ali, Hamid'in bu mukaddimesinden etkilendiğini *Fani Teselliler* adlı şiir kitabının önsözü olan *Hasbihal'* de açıkça belli eder. Faik Ali'nin *ölüm* gibi geri dönüşü olmayan ve önüne geçilemeyen olaylar karşısında insanın çaresizliğini anlattığı bu önsözü, Hamid'in eşinin ölümü karşısındaki acizetine benzer bir minvalde ele alınır. Öncelikle eserin içeriğine ışık tuttıkları bu önsözlerde şairler, bunun yanı sıra dünya görüşlerine dair de ipuçları verirler. Buna göre iki metnin ortak yönleri tematik bağlamda ve üslup açısından incelendiğinde, önsözlerin romantik bir üslupta ölüm, kader ve tabiat ekseninde oluşturulduğu ifade edilebilir.

Ölüm, *Makber*'in çıkış noktası, şiirin yazılma amacıdır. Dolayısı ile *Mukaddime*'de de sıklıkla anılan, hissettirilen kavramlardandır. Çocukluğundan itibaren Hamid'in zihninde oluşmaya başlayan ölüm teması, babasının Tahran'da ani ölümü ile bilinçaltına yerleşir ve eşi Fatma Hanım'ın ölümünden sonra temayı bütün gerçekliğiyle şiirlerine yansıtır.¹⁴ Ölümün soğuk yalnızlığı ve arkasında bırakılanların büründüğü ruh halini yansıtan bu mukaddime, sonlu olan insan hayatını sonsuzlaştırmak amacı güder. Şairin bu amacını da *Mukaddime*'sinde açıkça ifade ettiği dikkatleri çeker. Çünkü ona göre insan hayatından geriye hiçbir şey kalmaz fakat metinler uzun süre yaşar.

"Vâdî-i sükûta düşenlerin ecsâdındanmürûr-ı zaman ile bir avuç toprak kaldığı gibi, gönülde olan en azîz bir yâdigardan da mürûr-ı zamânla bir belirsiz hayâl kalır. (...)

*Ya kitabı meydana çıkarmak, yukarda ümîd ettiğim gibi, bekasına mı hâdim olacak?... O da değil. Makber, hiç olmazsa, benden ziyâdemu'ammer olacaktır. İşte bunun için neşrolundu."*¹⁵

Ölümün kaçınılmaz olduğu fâni dünyada unutulmama isteği duyan Faik Ali ise, *Fani Teselliler* adlı şiir kitabının önsöz mahiyetindeki *Hasbihal'* inde hiçbir tesellinin ölüm karşısında yeterli olmadığını, her canlının elbet öleceğini kadercı bir yaklaşımla dile getirir. Ölüm gerçeğine yalnızca metinlerle bir karşı duruş sergileneneğini ifade eden Faik Ali, bu

¹¹Bkz. İnci Enginün, Abdülhak Hamid Tarhan, (Koordinatör: İsmail Parlatur, Tanzimat Edebiyatı), Akçağ Yay., İstanbul 2006, s.428.

¹² Ahmet Hamdi Tanpınar, **Edebiyat Üzerine Makaleler**, Dergah Yay., İstanbul 2011, s.264.

¹³Abdülhak Hamid Tarhan, *Makber*, (Haz. Özge Şahin Uğurel) Çağrı Yay., İstanbul 2013, s.10-17.

¹⁴ Bkz. Ahmet Hamdi Tanpınar, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, s.499-500.

¹⁵Abdülhak Hamid Tarhan, *Makber*, s.11.

yaklaşımı ile Hamid'in *Mukaddime*'sindeki ölüm karşısındaki çaresizliğini ve hayatta kalıcı değer bırakma çabasını anırtır:

"Hulâsâ her beşîği bir mezâr ve her mezârı bir sitâre bekledikçe şiirin de imkân-ı zevâlî ve o hayât-ı nâmahdûd içinde tahavvülât-ı âzîmeye tâbi olmamak ihtimâlî yoktur.

*Lisanlar da insanlar gibi doğar, ve büyür ve ölür. Bir batnın tarz-ı tahassüsü, bir başka batnın tarz-ı tahassüsüne benzemez."*¹⁶

Metinde de görüldüğü üzere Faik Ali, bir canlının ölümünden hareketle lisanın canlı bir varlık olduğuna vurgu yapar. Şair, lisanın da tıpkı insanlar gibi doğduğuna ve zamanı dolunca öldüğüne işaret eder. Soyut bir kavram olan ölüm temasına, somut bir boyut kazandırarak, kavramı rutin gerçekliklerle bağdaştırır. Böylece bu gerçeği hem okurlara hem kendisine kabul ettirmeye çabalar gibidir:

*"Heyhât, geçen bir dakikayı bir daha bulamayız. Gördüğümüz bir dalga bir daha meşhûdumuz olmaz. Uçup giden bir bulut artık nâbedîd olmuştur. Bir nağme bir kere duyulur. Bir şihâb yalnız bir kere sukût eder. Bir nûrun ufûlünü yalnız bir defa görebiliriz."*¹⁷

Hamid ölüm karşısındaki çaresizliğini ifade ederken, Faik Ali bu çaresizliği yaşamanın yanısıra dil ve şiir gibi canlı varlıkların da aynı süreçlere maruz kaldığına dikkatleri çekerek kavrama değişik bir boyut kazandırır. Bu bağlamda dönemin edebî tartışmalarına ve dildeki yenilik gibi konulara da sezdirme yolu ile değinir. Ayrıca şair kabullenmişlik, teslimiyet gibi olguların varlığını da *Hasbihal*'inde hissettirir.

Şairlerin mukaddimelerinde benzeşen diğer husus ölüm temasını anlatırken, tabiatı da bu kavramı destekleyici bir canlılık olarak ele alırlardır. *Tabiatı ekseriya heyecanları ve felsefî düşünceleri ile karışık olarak duyan Hamid'de*¹⁸ özellikle toprak unsuru ve Faik Ali'de tabiata dair deniz, dağ, çağlayan, ova gibi birçok unsur mukaddimede detaylı olarak anılmakta ve var olan bir tezi desteklemektedir. Çünkü şairlerin ölümü anlattığı metinlerin önsözünde öncelikle estetik bir kaygı, sanatsal bir söylem hakimdir. Buna göre faniliği anlatmanın en estetik ifadesi olarak bu gerçekliğin doğada da vuku buluyor olması önemli hususlardandır.

Fani Teselliler'in *Hasbihal*'ine bakıldığında tabiat, metnin temelinde yer alan, içerik anlatılırken sıklıkla değinilen temalardandır. Ayrıca şairin birçok şiirini de tabiatla iç içe inşa ettiği söylenebilir. Şairin her şeyden önce insanın bir yansıması olarak gördüğü tabiat, *Hasbihal*'inde dil, şiir ve insan gibi zorunlu doğum ve ölüm süreçlerini yaşayan canlı bir varlıktır. İnsanlığın karşısında çaresiz kaldığı ölüm olgusu, haşmetli tabiatın da üstesinden gelemediği bir gerçektir. Tabiatın döngüsü ve insanın yaşamı benzer süreçlere tanıklık eder ve benzer şekilde son bulur.

"Dağlardan çağlayanlar, ovalardan nehirler, ormanlardan nağmeler akdıkça.. Her sehab, semaya kalb-i meyahdan bir peyam-ı hâki. Her şihab, deryaya şeb-i siyâhdan bir selâm-ı eflâkî ile uçub düştükçe... Rüzgârlar aktâr-ı nâdideden, kuşlar ebhâr-ı bâideden, yıldızlar a'sâr-ı medîdeden bize tuhfeler, terâneler, âşinâlıklarîsâl ettikçe... (...)

¹⁶ Faik Ali Ozansoy, age., s.6-7.

¹⁷ Age., s.12.

¹⁸ Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I, Tabiat Karşısında Abdülhak Hamid*, Dergah Yay., İstanbul 2009, s.301.

Hulâsâ her beşîği bir mezâr ve her mezârî bir sitâre bekledikçe şiirin de imkân-ı zevâlî ve o hayât-ı nâmahdûd içinde tahavvülât-ı âzîmeye tâbi olmamak ihtimâli yoktur."¹⁹

Tabiatın döngüsünden hareketle şiirin de aynı gerçekliği zorunlu olarak yaşayacağı ifade edilir. Bununla birlikte şair tabiatı aslında ölümü de hatırlatan bir unsur olarak ele almaktadır. "*Vücûdistîfâ-yi ihtiyâcât için hâke teveccüh ettikçe...*"²⁰ ifadesi ölümle yüzleşen insanın yine tabiata, toprağa döneceğine işaret eder. Aşk ve tabiatın şiirlerinin temelinde yer aldığı Hamid'in, mensur görünümü metni *Makber Mukaddime'si* de toprağın insan yaşamının son olarak yüzleştiği soğuk gerçeklik olduğuna işaret eder. Ölümü, mezarı anlatmak isteyen şair bu gerçekliği toprakla anlatırken topraktan yaratılmış olan insanın tekrar toprağa dönüşündeki simetriyi de zihinlerde çağrıştırır. Hamid'in "*Vâdî-i sükûta düşenlerin ecsâdından mürûr-ı zaman ile bir avuç toprak kaldığı gibi, gönülde olan en azîz bir yâdigardan da mürûr-ı zamânla bir belirsiz hayâl kalır.*"²¹ ifadesi ölüm, mezar ve toprak kavramlarının birlikteliği karşısındaki insanın ruh halini tüm gerçekliğiyle yansıtır. İnsandan geriye kalanın bir avuç toprak olduğunu ifade eden Hamid, ölümdaki soğukluğu insanların yüzüne bir kez daha vurmaktadır.

Hamid'in Makber'i ve *Mukaddimesi*'ni eşinin ölümü üzerine, onu ölümsüzleştirmek için yazdığı ifade edilmişti. Mukaddimenin yazılma amacını doğrudan metnin içinde ifade eden şair, öncelikle unutulma korkusu taşıdığını ima eder. Tanpınar, Makber'in asıl temlerinden birinin büsbütün kaybolma korkusu olduğunu ifade eder.²² O halde kaybolma korkusuna yazılan önsözdeki amacın ise bahsi edilen korkunun kaybolması endişesi olduğu söylenebilir. *Mukaddime*'nin neredeyse Makber kadar ses getirmesinin sebeplerinden birinin de metnin bu felsefî boyutu olduğu söylenebilir. Unutulmama adına yazılmış bir şiirin hatırlatıcısı olan bu Mukaddime, kitabın yazılma sürecinden ve altyapısından genel hatları ile bahseder ve "*Bu kitap kabristânda yazıldı ki, bedbaht mü'ellifini iyi tanıyanlara keder,/ tanımayanlara ise kelâl verir.*"²³ ifadesini kullanarak Hamid, onun kendi yaşamını bilenle bilmeyen için metnin aynı anlamları barındırmayacağını ima eder. Hamid onun öz yaşamını bilmeyen için metnin yorgunluk vereceğini ifade ederken, Faik Ali ölüm ve karşısında duyulan çaresizliği anlattığı satırlarına son vermeden evvel, hayatındaki önemli kimselere teşekkür etme amacıyla *Hasbihal*'indeki karamsar havayı eleştirircesine, "*Bu hasbihâl-i kelâl-âveri bitirmeden evvel kalbimin bir vecîbe-i şükrânını edâ etmek isterim ki...*"²⁴ diyerek son sözlerine geçer. Hamid'in yorgunluk verdiğini düşündüğü *Mukaddimesi*'ne karşılık, Faik Ali *Hasbihal*'inin bıkkınlık verdiğini kanaatindedir. Hamid'in *Mukaddimesi*'ne son verirken şiiri hakkında genel bir değerlendirmeden ve Makber'e dair bazı hususlardan bahsetmeden evvel "*Bitirmeden evvel şunu da söyleyeyim:...*"²⁵ şeklindeki üslubu Faik Ali'nin son sözlerine geçişindeki anlatımı ile benzeşik yönler barındırır. Son sözlerine geçerken teşekkürlerini ileten Faik Ali, Hamid'den esinlendiğini doğrudan söylememekle birlikte, bir nevi sezdirir ve onun edebiyat camiası için yaptığı yeniliklere vurgu yapar:

¹⁹ Age., s.5-6.

²⁰ Age., s.6.

²¹ Abdülhak Hamid Tarhan, *Makber*, s.11.

²² Ahmet Hamdi Tanpınar, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, s.515.

²³ Abdülhak Hamid Tarhan, age., s.10-11.

²⁴ Faik Ali Ozansoy, age., s.13.

²⁵ Abdülhak Hamid Tarhan, age., s.17.

“...eserleriyle terbiyye-i fikriyye ve rûhiyyeme hizmet eden e’âlîye ve behusûsi’l husûs bir darbe-i dehâyi bülendiyle yıktığı köhne binâ-yı edebiyâtın enkâzı üzerinde – Avrupa’nın birkaç asırda ve birçok dâhîlerin mesâ’î-i âliyesiyle yaptığı cihân-ı şiir ve edebe muâdil - bir âlem-i edebiyât ibdâ’ ederek vatandaşlarına yüksek his etmeyi ve yüksek düşünmeyi öğreten büyük Hâmid’e, memleketimizde şiir-i hakîkinin bu bîmesel ve muazzam sâni’i zîbedâyi’ine râci’dir.”²⁶

Faik Ali’nin hayatında önemli yere sahip kimseler arasında saydığı Hamid, aynı zamanda kitabına ve ayrıca Hasbihal’ine beyitleri ile başladığı önemli bir şairdir. Hamid’in;

Mücella bana zevk için bu vicdan

*Muşaggal bana şiir için bu menhel*²⁷

beyitleri ile *Fani Teselliler* kitabına başlayan Faik Ali, Hasbihal’den önce de yine *Abdülhak Hamid Bey’e* diye belirterek;

İftihâr-ı Müebbed-Ümmet

*Şair-i Azam-ı Sema Haşmet*²⁸

sözleri ile metne başlar. Böylece Faik Ali Hamid’e olan ilgisini ve sevgisini açık göndergelerle daha da somutlaştırır. Mukaddimelerdeki diğer bir benzerlik, genel olarak mukaddimelerde, ana metne dair ön bilgi verme amacı güdülürken, Hamid ve Faik Ali bununla sınırlı kalmayıp aynı zamanda kimi edebî tartışmalara ve şiirsel görüşlere de yer verirler. Hamid’in şiirde esas unsurun anlamdaki kapalılık olduğuna işaret ettiği şu ifadeleri bu tespiti destekler niteliktedir:

“En güzel, en büyük en doğru şiir hakikat-ı müdhişenintazyîkaiatında hiçbir şey söyleyememektir. Makber ise, hitâbet ediyor.

İnsan, bazı kerre hatırına gelen bir hayâli tanıyamaz, o kadar güzeldir.

Zihinden uçan bir fikre yetişemez, o kadar yüksektir.

Kalbinde doğan bir hissi bulamaz, o kadar derindir. Bu acz ile bir feryâdkoparır, yahut pek karanlık bir şey söyler, yahut hiçbir şey söyleyemez de kalemini ayağının altın alıp ezer. Bunlar şiirdir..”²⁹

Sanatsal bir üslupla mensur metinden ziyade manzum bir metin ahengi ile ifade ettiği şiire dair bu düşünceleri aslında kuralların ve sınırların yıkımına dair bir feryattır. Ona göre şiiri kalıplara sığdırmaya çalışmak ölümle eşdeğer bir dramdır. Hamid ise *Mukaddime*’de bunu şu şekilde ifade eder: “*Fikrin serhaddi memât olduğu gibi, şiirin de elfâza intikalde hududu kafiye oluyor. Ne yapalım!..*”³⁰ Hamid’in oldukça keskin olan bu görüşüne benzer bir tartışma Faik Ali’nin *Hasbihal*’inde de dikkatleri çeker. O da şiire indirgmeden edebî tartışmaların çıkış noktası olarak görülen dilde yenilik hususuna

²⁶ Faik Ali Ozansoy, age., s.14.

²⁷ Age., s.1.

²⁸ Age., s.4.

²⁹ Abdülhak Hamid Tarhan, age., s.13-14.

³⁰ Age., s.18.

değirir ve Hamid'in de ifade ettiği üzere kalıplara sığdırılan, sabit kalan ve yeniliğe kapalı olan dilin geleceğe bırakabileceği ürünün olmayacağına işaret eder:

“*Lisanlar denizler gibidir ki temevvüc etmezse ta'affün eder.*’ Her telâtumundan bir mevc-i nağme, bir mevc-i teceddüd ve nezâhet uçan edebiyâtımızı durdurmak için kâh tezyif, kâh tehzil sûretinde koparılan sayalar – sanki her sadme-i seyyâlesiyle cûş u hurûş-ı meâlîsini nârâlarıyla dindirmek için bağırmaya benzer ki beyhûde iza'a-ı nefesten başka hiçbir netîce veremez.”³¹

Dil ve tabiat olgularından hareket eden Faik Ali, dili denizlere benzetererek, denizin hareket düzeni ve devamlılığı ile bağlantı kurar. Buna göre, nasıl ki sürekli hareket halinde olan denizin bu devininimin önüne geçilemezse, dildeki değişimin de önüne geçilemez. Çünkü ortaya konacak metinler tek bir döneme değil, bütün bir insanlığa sunulmalıdır. Şaire göre *şiiir bütün beşeriyete hitap etmeli*³² dir. Mukaddime türüne yeni bir boyut kazandırarak edebi tartışmalara yer veren iki şair bu hususla da Hamid'den Faik Ali'ye doğru olan etkileşimi destekler mahiyettedir.

2. Mukaddimelerin Üslubu Bağlamında İnceleme

Ölüm, aşk ve tabiat konularını kendilerine has üsluplarla inceleyen şairlerin metinlerine yazdıkları mukaddimelerde romantik bir hava hâkimdir. Tanpınar'ın da belirttiği gibi, “*ölüm XIX. asrın başında, romantizmin tesiriyle hemen her edebiyatın belli başlı temlerinden biri olmuştur.*”³³. Sosyal konulardan ziyade ferdî temlere yönelişi sağlayan bu düşünsel ve edebî akım, öncelikle Hamid'i, dolaylı olarak Faik Ali'yi tesiri altına alır. Yoğun bir şekilde hissedilen bu akım, ölüm gibi romantik bir konunun melankolik bir hava içerisinde tabiat tasvirleri ile aktarılmasında etkili olur. Hamid, eşinin ölümü üzerine yazmış olduğu şiiirinin *Mukaddime*'sinde her şeyden önce yalnız kalmak ister, üzüntülü ve melankoliktir. Bunu açıkça ifade ettiği satırlarda görürüz.

“*Bir de zaten kimsenin şerîk-i te'essürüm olmasını istemem. Korkarım ki o iştirâk tecrübeye mütevakkıftır. Ben isterim ki hâline ağladığım bîçâre için yalnız kendim ağlayayım. Bu yalnızlık, pek büyük bir azâb olduğu için, bana ayn-ı tesliyet gelmelidir.*”³⁴

“*Mukaddimedede bile iki sözü bir araya getiremediğime dikkat buyurulsun. Dediğim inkılâp, semâ ile mezarın müsâdeme edecekleri bir noktada, yahut bir fezâ-yı nâmütenâhîde bulunmaktır. Kalbim, müddetlerce bu iki kuvve-i hârikulâdenin arasında kaldı. Bunlar yakınlaştıkça ben tesliyet bulur, ayrıldıkça nevmîd olurum. Nihâyet birleştiler. Ben ezildim. Makber çıktı!.. Bu şiiir midir? Ne mümkün!.. Semâ ile mezar birleşmemeli, daha doğrusu ayrı kalmalıydılar. Ben iftirâk ve istiğrâk ile figan etmeliydim. O, şiiir olurdu.*”³⁵

Metinde hissedilen karamsar ve melankolik hava, aslında şairin de oluşturmak istediği hâldir. Mukaddime'de bahsettiği kederinin sevincini artırdığı gerçeğinden de bunu çıkarabiliriz. “*Fakat yine kalb vardır ki muhafaza ettiği kederi sevinç tezyîd eder. Benim kederim bu ekdârandır.*”³⁶Hamid'de dikkatleri çeken diğer bir unsur konuşma üslubu ile

³¹ Faik Ali Ozansoy, age., s.8.

³² Age., s.9.

³³ Ahmet Hamdi Tanpınar, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, s.524.

³⁴ Abdülhak Hamid Tarhan, age., s.12.

³⁵ Abdülhak Hamid Tarhan, age., s.17.

³⁶ Age., s.13.

romantik bir anlatı yapmış olmasıdır.³⁷ Diyalog kurarcasına, bir muhatapla konuşur gibi olan ifadeleri, ondaki hüznün okura doğrudan aktarılmasını sağlar. Bu romantik havanın oldukça benzerinin görüldüğü *Hasbihal*'e baktığımızda Faik Ali'nin bu hususta da Hamid'den etkilendiğini söylemek mümkündür. Kenan Akyüz'ün de ifade ettiği üzere, *Faik Ali Hamid'in tesirinde yazmıştır. (...) 1908'e kadar yazdığı şiirlerinde aşk, kadın ve tabiat temalarını tamamiyle romantik bir atmosfer içinde işlediği*³⁸ görülür. Onların yansıttığı romantik durum, bir nevi ferdilik, yalnızlık ve başkaldırıdır. Bilindiği üzere aklın önüne geçen bu akım, duyguyu her gerçeğin önüne çıkarır. Tanpınar bu durumu şu şekilde ifade eder:

*“Romantizmin klasik terbiyedeki akıl ve mantığın hakimiyetine karşı getirdiği ferdilikti. Bir taraftan sanatkarı duyularında serbest bıraktığı gibi öbür yandan da cemiyet ve tabiat kanunlarına karşı isyana sevk etmişti. İnsan her iki durumda da kendisini haksızlığa uğramış sayıyordu. (...) Denebilir ki şiir ve insanlık romantizmle felsefi bir devire girdi.”*³⁹

Tanpınar'ın da ifade ettiği üzere kendini haksızlığa uğramış sayan Hamid gibi, Faik Ali'nin de kendini avutma çabası bariz şekilde hissedilir. Ağlamak, teselli, ıstırap gibi ifadeleri sıklıkla kullanması, ondaki çaresizliği ve pes etmişliği yansıtır. Bu hüznün yalnızca şairin kendisinde değildir; tabiat olaylarına da sirayet etmiş bulunmaktadır. Bu yönüyle romantizmin ferdiliğinin ve tabiat tasvirlerindeki karamsarlığın metne hâkim duygulardan olduğu söylenebilir.

“Muztarîb olanlara: Ağlamaya, ağlanmaya ihtiyâcınız mı var? Öyle ise beraber... Ben ıztrâblara ve ıztrâbları ağladım; gözyaşlarımda kalbinizin âteşlerini söndürecek katreler, me'yûs olmuş bir aşk-ı ulvî, münkesîr olmuş bir kalb-i ma'sûmnâmına yapılan mezarların öksüzlüğünü izâle edecek şebnemler var.

*Mâtemzedelere: Muhtâc-ı teselli misiniz? Gelin bir gehvâre-i ru'yâ içinde fâniliğini ıztrâbâtuntehzîz ve tenvîm eden elhân-ı tesliyetkârım sizin içindir...”*⁴⁰

Tanpınar'ın romantik dönemde metinlerin felsefi boyut aldığına dair tespiti, her iki metinde de kendisini gösterir. Yalnızlık içindeki şairlerin, dış monolog ve diyaloglar yaşaması, içinde buldukları ruh halinde yalnızlıklarını paylaştıkları, başkalarının da ıztıraplarına çare oldukları görülür. Ayrıca Faik Ali'nin *Hasbihal*'inde şair kendisini metinden tam olarak soyutlayarak tecrübelerini ve izlenimlerini aktaran bir ses – ilahî bakış açısı- olarak karşımıza çıkar ve *Fani Teselliler*'i romantik tarzda değerlendirir. *“Fânî Teselliler'de terâne-i şâikâneye belki hiç tesadüf olunmaz. Müellifinin hulâsa-i ma'nâ-yı hayâtı şu iki kelimededen ibarettir: Melâl ve İnfîâl.”*⁴¹ Bu değerlendirmenin hemen akabinde şair tekrar ben anlatıcı olarak eserini değerlendirmeye devam eder:

“Fânî Teselliler bir dakikada ebediyet-i muhabbeti yaşamış bir rûhun neşâid-i garâmına muhtevî olduğu gibi öyle feryâdları da hâvîdir ki ben onlarda sevmemekten,

³⁷ Bkz. İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı*, Dergah Yay., İstanbul 2006, s.505.

³⁸ Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İnkılap Yay., İstanbul 1995, s.106.

³⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar, age., s.525.

⁴⁰ Faik Ali Ozansoy, age., s.9.

⁴¹ Faik Ali Ozansoy, age., s.11.

sevememekten boğulan rûh-ı nâlânımın mahrûmiyyetlerini garâm ve teselli nagamâtıyla inledim."⁴²

Çeşitli bakış açılarını kullanan şairin, aynı zamanda Hamid'in Makber Mukaddime'sinde yaptığı gibi, eserini tanıtmaya cümlelerine eser ismi ile vurgu yaparak başladığı dikkatleri çeker. Hamid de aynı şekilde *Makber..* diyerek başladığı okura feryat cümleleri gibi hissiyat veren ifadeleri defalarca üstüste kullanır.

"Makber, hâyat-ı edebîmizin kabristanıdır, benim zevâlimdir.

Makber, bir fikri birçok tarz-ı beyânda söylüyor. Elfâzı havâss için hiç, vücûdu bir merhûm için mezar, binâenaleyh bence bir şeydir.

Makber, uğradığım felâketin ağırlığına nisbetle hafif, derinliğine nisbetle tehî, şiirliğine nisbetle hiçtir. Fakat, bana nisbetle bir şeydir.

Makber, makber değil, bir türbe; türbe değil bir ma'bed; ma'bed değil bir küre; küre değil bir fezâ-yı bî-intihâ olmalıydı. Halbuki bir makber bile değil. Makber, nûr-ı İlâhî'nin indiği, fikr-i insânînin çıkamadığı bir minber olmalıydı.

*Makber, bir mahşer olmalıydı. Heyhât!.."*⁴³

Hamid'in *Makber..* diye başladığı bu ifadeleri, hem metnin içeriğini vurgular, hem de ürperme meydana getirir. Bu bağlamda Faik Ali'nin *Fani Teselliler...* diye başladığı cümleleri *MakberMukaddime'sini* anıştıran niteliklerdendir.

SONUÇ

Abdülhak Hamid Tarhan'ın *Makber Mukaddime'si* ile Faik Ali'nin *Fani Teselliler Hasbihal'*ine yapılan karşılaştırmalı değerlendirmenin sonucu olarak, öncelikle bazı kaynaklarda bu iki isim arasında etkileşimin olduğu, bu etkileşimin Faik Ali'nin Hamid'e olan takdiri, beğenisi, etkilenmesi ve minneti şeklinde açıkça ifade edildiği tespit edilmiştir. Bu etkileşimin metinlerden hareketle boyutuna bakıldığında, hem içerik hem de üslup olarak benzeşmelerin olduğu kanaatine varılmıştır.

Hamid'in romantik bir üslupla ölüm temasını ele aldığı Makber şiirinin *Mukaddimesi*, aynı şekilde romantik çerçevede şekillenmiştir. Bundan dolayı melankolik ve karamsar bir hava hakimdir. Şair içinde bulunduğu ruh halini sanatsal ve estetik bir kaygı ile kaleme almıştır. Romantizmin de etkisi ile gerçekliklere felsefi bir perspektiften bakmayı başarmıştır. Ayrıca diğer mukaddimelerden farklı olarak yalnızca ana metni özetlemekle kalmayıp, edebî bazı tartışmalara, şiir hakkındaki görüşlerine de yer vermiştir. Hamid'den edebî manada etkilenmiş olan Faik Ali ise, öncelikle kitabına Hamid'in bir beyti ile başlamış ve aynı şekilde *Hasbihal* başlığını verdiği mukaddimesine de Hamid'in bir başka beyti ile devam etmiştir. Ölüm temasını Nihad Sami Banarlı'nın tabiri ile *Hamidâne* bir söyleyiş hevesiyle işlemiştir.⁴⁴ Aynı şekilde romantik bir üslupla yazan Faik

⁴² Age., s.11.

⁴³ Abdülhak Hamid Tarhan, age., s.15.

⁴⁴ Bkz. Nihad Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II** (Faik Ali Ozansoy mad.), s.1046.

Ali, felsefî ve sanatsal bir söylem oluşturmuştur. O da Hamid gibi yalnızca ana metnin içeriğine değil, dönemin kimi edebî tartışmalarına ışık tutmuştur. Tabiat kavramını özellikle vurgulayarak insan yaşamı ve ölüm temi ile bağdaştırarak anlatmıştır.

Aşk, ölüm ve tabiat ekseninde meydana gelmiş olan bu önsözler, sıradan bir önsöz olmayıp, diyalog kurarcasına konuşma üslubu ile aktarılmıştır. Şairin okura bir adım daha yaklaşmış olduğu bu metinlerde, Hamid de Faik Ali de feryatlarını duyurmaya yalnızlıklarına eş bulmaya çalışmış gibidirler. Bahsedildiği üzere birçok noktada Hamid'in söylemine yaklaşmış olan Faik Ali, kabullenme ve tefekkür noktasında Hamid'den ayrılmıştır.

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, Kenan, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri**, İnkılap Yay., İstanbul 1995.
- BANARLI, Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II** (Faik Ali Ozansoy mad.).
- ENGİNÜN, İnci, *Abdülhak Hamid Tarhan*, (Koordinatör: İsmail Parlatur, **Tanzimat Edebiyatı**), Akçağ Yay., İstanbul 2006.
- ENGİNÜN, İnci, **Yeni Türk Edebiyatı** (Tanzimat'tan Cumhuriyet'e), Dergah Yay., İstanbul 2006.
- KAPLAN, Mehmet, **Şiir Tahlilleri I**, Dergah Yay., İstanbul 2011.
- KAPLAN, Mehmet, **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I**, *Tabiat Karşısında Abdülhak Hamid*, Dergah Yay., İstanbul 2009.
- KARACA, Alaattin, *Faik Ali Ozansoy*, (Koordinatör: İsmail Parlatur, **Serveti Fünûn Edebiyatı**), Akçağ Yay., Ankara 2011.
- KOÇ, Raşit, "Fâik Ali Ozansoy'un Şiirlerinin Tematik Olarak İncelenmesi" *TurkishStudies* 5/2 2010, s.1241-1278
- OZANSOY, Faik Ali, **Fani Teselliler**, İstanbul 1908.
- OZANSOY, Fâik Ali, **Şâir-i Azama Mektup**, İstanbul 1923.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, **Edebiyat Üzerine Makaleler**, Dergah Yay., İstanbul 2011.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Dergah Yay., İstanbul 2014.
- TARHAN, Abdülhak Hamid, **Makber**, (Haz. Özge Şahin Uğurel) Çağrı Yay., İstanbul 2013.

EK: FAİK ALİ OZANSOY'UN FANİ TESELLİLER 'HASBİHAL'İNİN ÇEVİRİSİ

FÂİK ALÎ

FÂNÎ TESELLÎLER

Mücellâ bana zevk için bu vicdan

Muşaggal bana şiir için bu menhel

Abdülhak Hâmid

“İftihâr-ı müebbed-ümmet şâir-i a'zam-ı semâ-haşmet Abdülhak Hâmid Bey'e takdime-i ta'zîm ve tekrîm.” F. Alî

[5] HASBİHÂL

Her hırmân ve ıztırâba dâimî veya muvakkat, ebedî veya fânî bir tesellî mev'üddür: beşiklerin muhtez şefkatleri, melekâne handelere.. Çocukluğun mûnis nevâzişleri, ma'sûm şevkleri, lütufkâr nisyanları.. Gençliğin ümîdleri, heyecânları, sevdâları.. İhtiyarlığın ebediyete ait hülyâları.. Mezarların biri yıldızlarla, biri rûhlarla dolu semâları.. Kum çöllerinin vâhaları.. Çıplak ve ateşin ufukların serâbları.. Gecelerin yıldızları.. Hassas ve muztarib rûhların şiirleri var.

İnsan sevdiğçe, düşündükçe, duydukça... Mevâsimin teâkub ve teceddüdü mehâsinin elvâh-ı gûnâgûnunu safahât-ı hâk üzerinde tersîm, gecelerin tevâlî-i esrâr-ı meşhûnu semânın rûh-u bedâyi'ini tescîm ettikçe.. Dağlardan çağlayanlar, ovalardan nehirler, ormanlardan nağmeler akdıkça.. Her sehâb, semâya kalb-i miyâhdan bir peyâm-ı hâkî... Her şihâb, deryâya [6] şeb-i siyâhdan bir selâm-ı eflâkî ile uçup düştükçe... Rüzgârlar aktâr-ı nâdîdeden, kuşlar ebhâr-ı baîdeden, yıldızlar a'sâr-ı medîdeden bize tuhfeler, terâneler, âşinâlıklar îsâl ettikçe... Hayât, hicrânın, telâkînin, sürûrun, kaderin, saâdetin, mahrûmiyyetin, ıztırâbın, heyecânın, infîâlin, inşirâhın, melâlin, ma'kes-i demâdemi oldukça... İnsân yaşamak için tesellîye, tesellî bulmak için ümîde, ümîdvâr olmak için emek ihtiyâcını duydukça... Ağaçlar yapraklarını, yapraklar çiçeklerini, çiçekler meyvelerini, rûh-ı emellerini, emeller ümîdlerini, ümîdler giryelerini dökdükçe... Vücûd istîfâ-yı ihtiyâcât için hâke... Rûh ifâ-yı münâcaât için eflâke teveccüh ettikçe... Hulâsâ her beşiği bir mezar ve her mezarı bir sitâre bekledikçe şiirin de imkân-ı zevâlî ve o hayât-ı nâmahdûd içinde tahavvülât-ı azîmeye tâbi olmamak ihtimâli yoktur.

Lisânlar da insanlar gibi doğar, ve büyür ve ölür. Bir batnın tarz-ı tahassüsü, bir başka batnın tarz-ı tahassüsüne [7] benzemez. Hattâ her ferdin ayrı bir üslûbu, müstakil fikirleri, hususî hisleri var.

Herkesinkine benzeyen hâlât ve harekâtımızda benliğimizden bir şey görülemez. Onlar maatteessüf bütün mevcûdiyeti rûh ve nezâhetten ibâret olmayan şahsiyetimize

ihtilât ve münâsebât-ı zarûriyye-i rûz-merre ile karışık yerleşmiş i'tiyâdât-ı âdiyedir. Bugün (garâbet) diye bir nakîsa gibi, bir kabahat gibi ta'yîb ve ithâm edilen hayât-ı rûhiyye ve müstesniyât-ı hissiyye sîmâ-yı ma'nevîmizin en ince, en gizli hutût ve eşkâlini gösteren şeylerin mecmû'unu ya'nî asıl benliğimizi teşkil eder. Temâyülâtımızı, âmâlimizi, tarz-ı tefekkürümüzü, şahsiyyetimize nüfûz eden eşyâ-yı hâriciyenin ma'neviyâtımıza sûret-i inkılâbını, sâha-i nazarımızın dâire-i ittisâ'ını, tabiatle münâsebât-ı müttekâbîlemizin derecesini, rûhumuzun harâret-i garîziyyesini, hissimizin a'dâd-ı ihtizâzını, hayâlimizin eb'âd-ı pervâzını, bizim vücûda getirdiğimiz muhît-i husûsînin bizi vücûda getiren muhît-i umûmiyye nisbetini anlamak [8] ölçmek, ta'yin etmek için, o en sahîh bir mikyâs, en doğru bir levha-yi tetkîkdir.

Dâimâ bir gâye-i tekâmüle koşan cem'iyet-i beşeriyede edebiyâtının şu'ûbât-ı sâire-i fûnûndan ziyâde terakkîye müstaid ve tahavvüle tabî' olduğunu her müntesib-i edeb ve ma'rifet bilir. Bugünkü lisan dünküne nasıl benzemiyorsa yarınki de bugünküne benzemeyecektir. "Lisanlar denizler gibidir ki temevvüc etmezse ta'affün eder." Her telâtumundan bir mevc-i nağme, bir mevc-i teceddüd ve nezâhet uçan edebiyâtımızı durdurmak için kâh tezyîf, kâh tehzîl sûretinde koparılan sayhalar -sanki her sadme-i seyyâlesiyle cûş u hurûş-ı meâlîsini nârâlarıyla dindirmek için bağırma benzer ki beyhûde izâ'a-ı nefesten başka hiçbir netîce veremez. Buna hattâ o emvâc-ı cûşacûş kadar mâlik olduğu efvâc u cuyûşa, hattâ onu kamçılatan Serhas (Xerxes) bile muvaffak olamamıştır. [9]

Fakat şiir bütün beşeriyete hitap etmeli.

Hâlbuki bir mecmûa-i eş'âr sûretinde umûma takdîm olunan bu eser bir gencin sâât-ı âvâregîsindeki perîşan terennümlerinden başka bir şey değil. Ve en çok duyulacak sadâ-yı elhân-ı hodgâmânedir.

Evet bu kitap da bütün beşeriyete hitâb etmeliydi.

Muztarîb olanlara: Ağlamaya, ağlanmaya ihtiyâcınız mı var? Öyle ise beraber... Ben ıztırâblara ve ıztırâbları ağladım; gözyaşlarımda kalbinizin âteşlerini söndürecek katreler, me'yûs olmuş bir aşk-ı ulvî, münkesîr olmuş bir kalb-i ma'sûm nâmına yapılan mezarların öksüzlüğünü izâle edecek şebnemler var.

Mâtemzedelere: Muhtâc-ı tesellî misiniz? Gelin bir gehvâre-i ru'yâ içinde fânîliğin ıztırâbâtını tehzîz ve tenvîm eden elhân-ı tesliyetkârım sizin içindir...

Geçen bir ömr-i bahtiyârının hâtrât-ı dûrâdûruyla merâret-çîn-i hayât olanlara: Her surûd-ı füsunsâzım [10] sükût ve nisyân-ı mâziye inkılâb etmiş saâdetlerin nefehât-ı ihyâsıyla titriyor...

Bir muhabbet-i müttekâbîlenin fecr-i bahâr-ı telakîsinde fevka'l-arz bir ru'yânın fevka'z-zamân bir hayât-ı müstesnâsını yaşayan rûhlara: Gençlik vefâsız, kalbi beşer bü'l-heves sâât-ı muâşaka tîz-revdîr; gelin size bir ân-ı mu'ânakanın ebediyet-i ezvâkını, hicrâna mûntehî olmayan vuslatların neşâid-i semâsını terennüm edeyim...

Demeliydi.

Nâdimlere lücce-i rahmetin zevâhirine benzeyen semâ-yı mükevkebden bir terâne-i gufrân, âbidlere ma'bed-berîn-i kâinâtın mihrân-ı kibriyâ-penâhından bir neşîde-i îman okumalıydı.

Çocuklara melekleri, gençlere vezâif-i insâniyeyi, ihtiyarlara ebediyeti, insâniyete teâvün ve uhuvveti, beşiğe kehkeşânı, hacleye semâyı, mezara cenneti, rûha bekâyı terennüm etmeliydi.

Fakat tekrar edeyim bu kitap hissiyât-ı bedbînâne ve hodgâmânededen başka bir şey söylemiyor; çocuklara mehâlik-i hayâtı, gençlere zulûmât-ı mukadderâtı, ihtiyarlara [11] mâziyi, insâniyete harbi, beşiğe mezarı, hacleye Serendib'i, mezara ademi, rûha nirvanayı bile söyleyemiyor.

Fânî Teselliler'de terâne-i şâikâneye belki hiç tesadüf olunmaz. Müellifinin hulâsa-i ma'nâ-yı hayâtı şu iki kelimeden ibarettir: Melâl ve İnfîâl.

Fânî Teselliler bir dakıkada ebediyet-i muhabbeti yaşamış bir rûhun neşâid-i garâmına muhtevî olduğu gibi öyle feryâdları da hâvidir ki ben onlarda sevmekten, sevemekten boğulan rûh-ı nâlânımın mahrûmiyetlerini garâm ve tesellî nagamâtıyla inledim.

Ve öyle zemzemât-ı hissiyeye de tesadüf olunur ki ifhâm ettiği mânâ kayaların kovuklarında rüzgârların îkâz ettiği uğultulardan başka bir şeye benzemez. Kayalara bir rüzgâr nasıl çarpıp geçerse bu manzumelerin kâ'iline de meçhul bir nesim veya sarsar öyle temas ederek birtakım müphem, karanlık, vahşi sesler çıkarmış ve sonra ile'l-ebed geçip gitmiştir.

Arasına bunların yazıldığı zamanlara bir avdet-i [12] hayâliye yaparak o hisleri tekrâr yaşamak isterim. Heyhât, geçen bir dakıkayı bir daha bulamayız. Gördüğümüz bir dalga bir daha meşhûdumuz olmaz. Uçup giden bir bulut artık nâbedîd olmuştur. Bir nağme bir kere duyulur. Bir şihâb yalnız bir kere sukût eder. Bir nûrun ufûlünü yalnız bir defa görebiliriz. Bize onlardan yâdigâr kalan ancak sönük bir hâtıra, şeffaf bir gölge, sessiz bir ihtizâz, müşevveş bir şu'le, mübhem bir lem'adır. Mâzînin karanlık girdâblarını dolduran hissiyât ve hâtîrâtımızı aradığımız zaman gözlerimizde bir damla yakıcı yaştan, beynimizde bir buhrân-ı mugmîden bütün mevcûdiyetimizde boş bir doluluktan başka bir şey bulmak nasip olmaz.

Çok kereler hâlimizin ıztırâbâtını, mazînin hâle-i şiyâbında veya âfînin mazalle-i serâbında dinlendirmekle mütesellî oluruz. Bu manzûmelerin hâtîrât-ı mâziyeyi terennümden ibâret olanları işte böyle bir ihtiyâc-ı tesliyetle vücuda gelmiştir. Ve hâlden yoruldukça mâzî ile âtiyi tegannî etmek müellifin ihtiyâcât-ı [13] rûhiyesinden birini teşkil eder. Fakat evvâh herşey mâzîdir.

Rûhumdan kopup gelen ve ihtizâzı hâlâ benden zâil olmayan bu sesler, ârzû edilen saatlerini bir feryâd-ı tahassürün, unutulmak istenilen günlerine bir sayha-i nefretin îsâli mümkün gibi görünen yakın bir zamanın tanîn-i nâlânı iken hattâ bazıları bana uzak, pek uzak bir hayâtın eb'âd-ı dîrâdûr içinde sönen sadâları gibi gelir; ve ben muhtevî buldukları hâtîrât ve hayâtı bir daha yaşamak için ıssız ve sessiz gecelerimde tekrar ederken birden bire karşısına tesadüf eden bir âynede kendi aksini tanımayan bir adam gibiyim.

Bu hasbihâl-i kelâl-âveri bitirmeden evvel kalbimin bir vecîbe-i şükrânını edâ etmek isterim ki, o da damarlarımda hûn-ı ma'sûmu dönüp duran babama, temâyülât-ı maddiye ve ma'nevîyemi tâ küçük yaşımdan beri tanzîm ve idâre ve bana rehber-i harekât olmak üzere vezâyif-i insâniyeyi ta'lîm [14] ve irâe eden kardeşime, ve Diyârbekir'in o

vahfî ve mehbit-i ilhâm olan kayaları üzerinde ulviyât-ı tabîatın tecelliyât-ı menâzırına karşı bir rasatgâh-ı ma'âlî gibi duran mektebe, eserleriyle terbiyye-i fikriyye ve rûhiyyeme hizmet eden e'âlîye ve behusûsi'l-husûs bir darbe-i dehâyî bülendiyle yıktığı köhne binâyı edebiyâtın enkâzı üzerinde -Avrupa'nın birkaç asırda ve birçok dâhîlerin mesâ'î-i âliyesiyle yaptığı cihân-ı şiir ve edebe muâdil- bir âlem-i edebiyât ibdâ ederek vatandaşlarına yüksek his etmeyi ve yüksek düşünmeyi öğreten büyük Hâmid'e, memleketimizde şiir-i hakîkînin bu bimesel ve muazzam sâni-i zîbedâyiine râci'dir.

Ensâl-i âtiyenin bizden ziyâde iştiğâl ve bizden ziyâde takdîr ve ihtirâm edeceği bu büyük nâmı düşündüğüm zaman bir mâzîyi El-Cezire'nin leyâl-i mehtab'ından daha nûrânî İstanbul'un semâ-yı mükevkebinden daha şiir-âlûd, ekâlim-i istivâ kehkeşânlarından daha muhteşem bir mevkible... O hiç ihtiyarlamayan ruhların hissiyât-ı müebbede-i ihtirâmından müteşekkil bir mevkible istikbâle müntakîl görür ve teşyî' ederim. [15] Âh o rûhlar... O şiiri bizden daha başka anlayacak şairler, güzelliği bizden daha iyi duyacak mutehassisler, rûh-ı san'ata daha yakından nüfûz edecek sanatkârlar, gâye-i hayâliyelerini cihân-ı maddiyâtın bittiği ve âlem-i ma'neviyâtın hiç bitmemek üzere başladığı yüksekliklerde görerek ona doğru te'âlî edecek mütehayyiller, şiirin de bir hakîkat, hakîkatin de bir şiir olduğunu ispat ve îlân edecek mütefekkirler! Onlar hakîki tekâmüller karşısında bulunacak; musikîyi bir şiir, şiiri bir musikî hâline getirecek, san'ata san'at için çalışacak, çalışanlara nefret etmemenin bir vazîfe ve vazîfenin dâimâ mukaddes olduğuna i'timâd edecektir.

Müşâhedât ve tedkîkâtını şişelere koyarak muâsırlarından ziyâde butûn-ı müstakbeleye îsâl etmek ümidiyle, fakat ekseriyâ gavr-ı nisyânından nâbûd ve bînişân oldukları, bîpâyân denizlerin bin emvâcına tevdi' eden bihâr-ı mechûle seyyâhları gibi aktâr-ı hissiyenin [16] bir seyyâh-ı fânîsi olan müellif de eserini şu ummân-ı asrın hîzâb şu'ûnuna atıyor. Kim bilir belki içlerinden bazıları benim lücce-i hayâtımı nihâyetlendiren sâhil-i siyâhdan daha uzak bir kenârda...

Hâyır, hırs-ı insâniyyeyi ferdâ-yı mezara kadar temdîd edip de bir istirahat-ı mutlakanın sîne-i istiğnâsında hâbîde-i sermediyed olanların huzûrunu ihlâl etmeyeyim. Çünkü huzûr ve istirahatâta ben de muhtâcım. Çünkü ben de ıztırâbât-ı fâniyyeyi â'lâm ve evcâ'ıyla hissettim; çünkü unutulmamaya benim de istihkâkım var; ve çünkü sâfilînin yegâne mükâfât-ı ıztırâbâtı, yâd-ı insânînin yetişemediği bir yükseklikten ibâret olan nisyândır.

Tepebaşı Kânûn-ı Sâni 1317